

Bojan Radej in Aleksander Zidanšek

Priprava tematske številke IB revije o trajnostnem razvoju

Priprava tematske številke IB revije je ena od posledic trajnostne usmeritve Strategije in eden izmed načinov njenega uveljavljanja. UMAR kot pripravljalec Strategije razen rednega letnega poročanja o njenem uresničevanju nima inštrumentov za njeno neposredno uveljavljanje. Ena od dodatnih, za UMAR sicer neobveznih metod uveljavljanja Strategije je osveščanje, spodbujanje medsektorskega sodelovanja, ne le med upravnimi organi, kar je itak zakonska obveznost vsakega upravnega organa, ampak predvsem med civilno sfero, znanostjo in upravo, izobraževanje in preučevanje trajnostnih vidikov konvencionalnih ekonomskih problemov.

Bojan Radej

Od konvencionalnega ekonomskega razvoja k trajnostnemu - implementacijske teze

Strategija gospodarskega razvoja Slovenije do leta 2006 izpostavlja implementacijo kot enega temeljnih strukturnih dejavnikov (ne)razvoja v Sloveniji, predvsem za uveljavljanje novih razvojnih vzorcev. Problem smo proučili na primeru uveljavljanja razvojne trajnosti v Sloveniji. Ko jo raziščemo ekonomsko ugotovimo, da gre za razvojno paradigmo, ki zgodovinsko odpravlja problem redkosti ekonomskih virov kot gonila razvoja in ga preusmerja k vprašanju učinkovitosti in uspešnosti črpanja razpoložljive obnovljive blaginje. Trajnostna paradigma spoštuje naravne omejitve, njen cilj pa ni nasprotovanje fizikalnim in biokemičnim zakonitostim ampak z njimi koordinirati družbene zakonitosti, da se s tekočimi alokacijami kapitala med razvojnimi dejavniki ne poglobljajo konflikti in ne poslabša preostalih alokacijskih alternativ.

Zaradi že dosežene tehnološke in socialne kompleksnosti, razvita gospodarstva vse težje izboljšujejo kakovost svojega ekonomskega razvoja. Alokacijski kriteriji, na primer v proračunski razpravi, ki so jih doslej določali interesi ohranjanja socialnega (kot ne eksplicitno razvojnega!) partnerstva, bi bilo zato potrebno dodatno osvetliti s presojo prispevka alokacije javnih, predvsem proračunskih sredstev (proračunskega zahtevka) k (v navedenem zaporedju): (i) zvišanju dolgoročne zaposljivosti domačih obnovljivih razvojnih dejavnikov - to je organizacijsko vprašanje, ki zadeva uspešnost integracije ekonomsko političnega inštrumentarija kot merila uspešnosti javnega upravljanja javnih zadev; (ii) povečanju proizvodne učinkovitosti s stališča blaginje, ne več zgolj v primerjavi s fizičnim ali vrednostnim produktom - izbira kriterijev učinkovitosti je že politično vprašanje; (iii) padajoči porabi neobnovljivih virov - to pa lahko spremeni le razvoj tehnologije ali / in vrednot.

Bojan Radej

Uvod v ekonomiko trajnostnega razvoja

Proučevanje je zasnovano na tezi, da je za uveljavljanje trajnosti, tj. prehod na višjo raven trajnosti, pomembnejše, kaj prinese in odnese sedanji, čeprav s trajnostjo ekonomsko mislimo na ohranjanje razvojnih priložnosti prihodnjih generacij.

Paradigma trajnosti izraža iz naravoslovja, vendar se kot razvojna norma udejani šele po družbenih zakonitostih, zato se pri njeni implementaciji lahko pojavi dvom o tem, čemu slediti: ciljem čistega okolja ali ciljem 'udobnejšega življenja'. S proučevanjem pa spoznamo, da je čisto okolje le ena od človekovih preferenc, izražena kot povpraševanje po eni izmed mnogih funkcij naravnega vira. Naravoslovje odločilno prispeva k spoznavanju obnovljivosti in večnamenskosti naravnih bogastev, družboslovje pa prispeva k opredelitvi in uresničevanju pravil njihove razporeditve med člane družbe v okviru naravoslovno, tj. objektivno določenih meja. Tako ugotovimo, da trajnostno najboljšo zaščito naravnim bogastvom zagotovi potegovanje za njihove alternativne funkcije za ustvarjanje dolgoročno obnovljive blaginje. To nas pripelje do spoznanja, da zaradi zakonitosti ireverzibilnosti (utemeljenih termodinamično) v naravi niso entropične le omejitve bivanja, ampak tudi blaginja (zadovoljitev potreb). Skladno s tem lahko ekonomski razvoj prenehamo opazovati zgolj s stališča materialnega pomanjkanja kot temeljne motivacije gospodarjenja in 'opravičila' za kopičenje materialnih dobrin. Namesto tega lahko temeljni ekonomski problem po trajnostnih napotkih preoblikujemo iz konvencionalnega omejevanja redkosti, v izziv za zviševanje uspešnosti in učinkovitosti črpanja

blaginje, ki je potencialno na voljo v naravnih bogastvih. Če je ne uspemo pravočasno zajeti, odteče drugam, stran od človeka in k drugim živim bitjem oziroma v druge ekosisteme. Na primer, nenamerno zaraščanje gozda bi lahko opazovali kot 'odtekanje' potencialne človekove blaginje v dejansko blaginjo gozda. To pa nam omogoča, da svet omejitev kot fokus konvencionalne ekonomije zamenjamo s postmoderno utemeljenimi vrednotami obilja, z na novo preišljenimi razvojnimi smotri in optimizacijskimi funkcijami.

Ugotavljamo, da sodobniki zaradi uveljavljanja trajnosti agregatno ne moremo biti na slabšem. Za minimiziranje posameznih strukturnih žrtev prehoda pa predlagamo: (i) povišati stopnjo zaposlenosti lokalnih obnovljivih virov, za nadomestitev izgube dela materialne blaginje zaradi opuščanja netrajnostnih načinov njenega pridobivanja in (ii) znižati diskontno stopnjo za blažitev občutka žrtvovanja zaradi prerazdelitve dela izogibne tekoče porabe v prid prihodnjih generacij. Trajnostni preobrat tako ne zahteva le prilagoditve gospodarske politike ampak tudi okoljske. Ker je slednja splošno manj operativna od gospodarske, predvsem pa zaradi ireverzibilnosti okoljsko upravljanih procesov ocenjujemo, da so okoljske težave uveljavljanja trajnosti težje od gospodarskih.

Janko Seljak

Nove mere razvoja - kazalec uravnoveženega razvoja

Predmet proučevanja v članku je uravnovežen razvoj, ki je v zadnjem desetletju na teoretični ravni postal eden od glavnih ciljev globalnih in nacionalnih razvojnih strategij. Ugotavljanje uspešnosti posamezne strategije pa zahteva merljivost njenih ciljev. Uravnovežen razvoj je zato potrebno dovolj natančno opredeliti, da bo možno merjenje njegove ravni in sprememb. Po drugi strani pa mora koncept omogočiti opredelitve v skladu z različnimi sistemi vrednot, saj bo le tako sprejemljiv za vse dele našega planeta.

V članku so predstavljene osnovne značilnosti kazalca uravnoveženega razvoja in osnovni izračuni stanja in sprememb kazalca za 24 evropskih držav za leta 1990 in 1998. Izvedena je tudi primerjalna analiza z do sedaj najpogosteje uporabljenimi kazalci razvoja.

Ivanka Zakotnik, Bojan Radej

Identifikacija okoljskih pritiskov pogojenih z blagovnim izvozom predelovalnih dejavnosti

Strategija gospodarskega razvoja Slovenije do leta 2006 se glede na svojo trajnostno naravnost prizadeva za izboljšanje globalne konkurenčnosti v svojih primarnih ustvarjenih (človeški viri, tehnologija), namesto v primarnih naravnih dejavnikih (fizično delo in naravni viri). V prispevku nas na primeru blagovnega izvoza zanima, če bodo s Strategijo predvidene izboljšave primarnih produkcijskih dejavnikov, ki predvidoma nižajo porabo okolja na enoto proizvodnje, zadostne, da bi zaradi količinske rasti predelovalnih dejavnosti odtehtale povečanje pritiskov nanj - z metodo, ki jo uporabljamo za preučevanje je ta pogoj izpolnjen, če se v preučevanem obdobju razvrednotenje okolja na enoto proizvodnje bodisi zaradi izčrpavanja okolja z vgrajevanjem naravnih virov v izdelke bodisi zaradi obremenjevanja z emisijami v okolje zniža najmanj za stopnjo, s katero rast dodane vrednosti presega fizično rast proizvodnje.

Z analizo dinamike in strukture izvoza, proizvodnje, razvrednotenja okolja in dodane vrednosti za obdobje 1992-2006 se je kot problematičen izkazal izvoz umazanih industrij: v obdobju 2000 - 2006 naj bi se skupni obseg integriranih emisij iz predelovalnih dejavnosti, povezanih z izvozom povišal za 22%; delež v naravnih virih konkurenčnega blagovnega izvoza pa naj bi se znižal za 0.7 strukturne točke. Kot umazane izvozne industrije izstopajo kovine in kovinski izdelki, drugi nekovinski mineralni izdelki, tekstilije in tekstilni izdelki, kemikalije, kemični izdelki, lesovina, papir in karton. Njihova proizvodnja se je v obdobju 1995 - 2000 povečevala hitreje od celotne predelovalne dejavnosti; problematika je skoncentrirana na 900 podjetij s 40,000 zaposlenimi, ki ustvarijo okoli petino dodane vrednosti predelovalnih dejavnosti, njihov delež v skupnem blagovnem izvozu pa znaša 22%.

Art Kovačič

Merenje globalne konkurenčnosti držav ter pomen varstva okolja

Nacionalna konkurenčnost je zmožnost države, da ob svobodnih in korektnih tržnih razmerah ustvarja blago in storitve, ki prestanejo test mednarodnega trga, ob tem pa se življenjski standard ljudi dolgoročno povečuje. Jasno je, da ima kot merilo kakovosti življenjski standard širši pomen kot dohodek na prebivalca: življenjski standard je na primer povezan z okoljsko kakovostjo, ki vpliva na zdravje in varnost ter na primernost države za bivanje. Države, ki imajo strogo okoljsko regulativo, se običajno visoko uvrščajo tudi po konkurenčnosti ter višini dohodka na prebivalca. V prispevku želimo preveriti, kako višje okoljske zahteve korelirajo z globalno konkurenčnostjo držav. Primerjava in analiza ravnstvitve držav po obeh vidikih, okoljskem in konkurenčnem, po metodah IMD in WEF nakazuje pozitivno povezanost. Ugotovili smo pozitivno povezavo med nivojem varstva okolja in globalno konkurenčnostjo, kar je tudi naša izhodiščna teza. V zvezi s Slovenijo pa ugotovitve pomenijo, da mora glede na svojo trajnostno usmeritev, za katero se opredeljuje s sprejemom Strategije gospodarskega razvoja do leta 2006, povečati ambicije varstva okolja in njihove konkurenčne integracije z ukrepi zviševanja globalne konkurenčnosti podjetij, predvsem pri uveljavljanju okoljske zakonodaje v praksi in investicijah v varstvo okolja.

Bojan Radej

Izbrana bibliografija s področja okoljske ekonomike in trajnostnega razvoja

Izbrana so dela, izdana do vključno leta 1994, ko se je v glavnem zaokročila teoretska razprava o pojmu trajnostnega razvoja, ki je predmet obravnave v pričujoči tematski številki IB revije. Izbor je okvirno pripravljen po naslednjih delih:

Krishnan R.; J.M. Harris; N. R. Goodwin. 1995. A Survey of Ecological Economics. Washington, D.C., Covel: Island Press, 384 str.

Pearce D.; D. Whittington; S. Georgiou; D. Moran; N. Hadker. Economic values and the environment in the developing world - a report to the UNEP. London: CSERGE, University College London and University of East Anglia, Environmental Economics Series Paper št. 14;

Tietenberg T. 1996. Environmental and Natural Resource Economics. Glenview: Scott Foresman & Co., 4. izdaja, 614 str.;

Atkinson G.; R. Doubourg; K. Hamilton; M. Munasinghe; D. Pearce; C. Young. 1997. Measuring Sustainable Development: Macroeconomics and the Environment. Lyme: Edward Elgar Publishing, 252 str.;

Revija Teorija in praksa let. 23, št. 9-10/1986; let. 25, št. 1-2/1988, let. 26, št. 11-12/1989, let. 27, št. 10-11/1990;

izbor člankov iz Časopisa za kritiko znanosti je pripravil Andrej Klemenc, dolgoletni urednik tematske priloge OIKS

V izbor so zajeta vsaj nekatera dela, ki so vplivala na razprave o okoljskih vidikih ekonomskega razvoja, za katere sodimo, da so načeloma enostavno dosegljivi: članki v uveljavljenih revijah in knjige uveljavljenih založnikov, ne pa tudi uradnih dokumentov, internih publikacij, doktorskih dizertacij, ipd. Poudarek pri izboru je bil na splošnih in tradicionalnih ekonomsko teoretskih delih, ki se danes navajajo kot teoretska podlaga koncepta trajnosti. Izogibali smo se navajanju več kot treh del istega avtorja. Kadar so na voljo prevodi, namesto izvirnika navajamo le-te. Izbor pa ne vsebuje: (i) periodičnih publikacij, kot npr. letnih poročil World Watch Instituta ali objav podatkov; (ii) avtorskih serij, kot so npr. Pearcove serije Blueprint, poročila Rimskemu klubu, ipd. Ne upoštevamo niti domačih raziskav, financiranih iz proračunskih sredstev (pregled je na voljo pri Ministrstvu za šolstvo in znanost in v nekaterih poročilih o stanju okolja); (iii) del, ki so jih izdali OECD, Združeni narodi ali Evropska Unija, ker so vsi razvili bogato publicistiko, ki pa je danes enostavno obvladljiva s pomočjo interneta; (iv) pregleda tematskih prilog nespécializiranih časopisov in revij, predvsem Znanje za razvoj (Delo); Revija za razvoj; Gospodarski vestnik; izjeme so IB revija, Teorija in praksa ter Časopis za kritiko znanosti; (v) ne zajemamo niti pregleda člankov v tematskih revijah s področja okolja (Okolje SEG, Bilten REC ipd), smiselno bi bilo zajeti vsaj domače priložnostne tematske specializirane izdaje, vendar pregleda nimamo (predvsem s področja energetike, komunale, vodnega

gospodarstva). Po svojih skromnih zmožnostih in kljub omejenemu poznavanju neekonomske literature (procesov v okolju, tehnologij varstva okolja itd), je izbor pripravil tematski urednik z željo, da ga ob naslednji priložnosti popravi in izboljša, predvsem s celovitejšim izborom domačih del.

Najprej sledijo prevodi povzetkov štirih pomembnejših tujih konceptualnih člankov s področja okoljske ekonomike. Bralca usmerjajo k študiju konceptov, ki se jih bodisi nismo uspeli niti v nujnem dotakniti v predhodnih prispevkih (Ayres in Nair pišeta o termodinamiki; Pearce razmišlja o ekonomsko - bioloških mejah antropogenizacije sveta in razmejuje med človekovo trajnostjo in trajnostjo za druga živa bitja) ali pa jih nekoliko še poglobljajo (Daly razvoja kriterije za določanje optimalnega obsega gospodarske dejavnosti z modifikacijo konvencionalnega ekonomskega nasprotja med pravičnostjo in učinkovitostjo; Serafy in Lutz pa postavljata metodološke okvire okoljsko nacionalnemu računovodstvu).